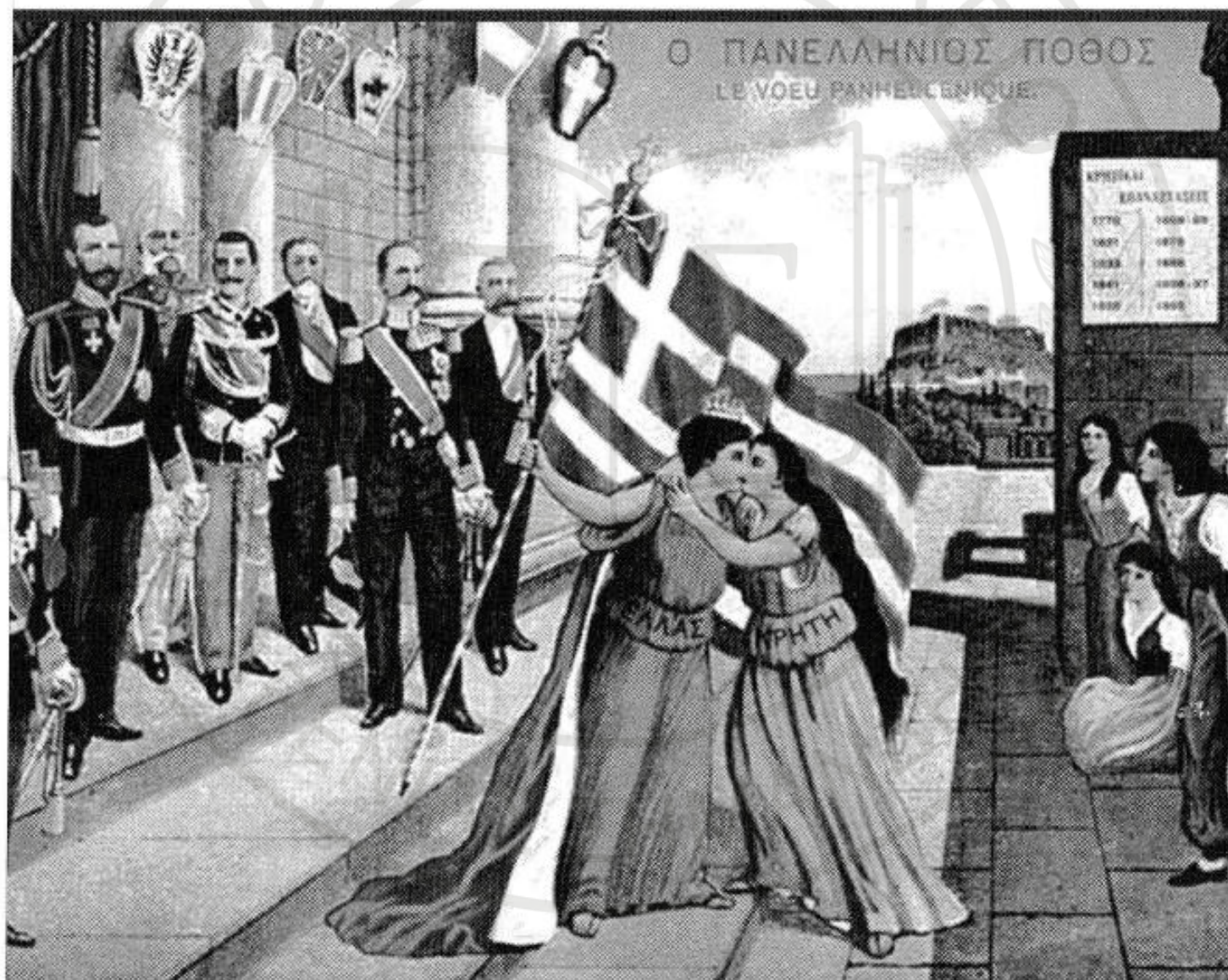

Ἐν Χανίοις

ΣΗΜΑΝΔΗΡΑΚΗ ΖΑΧΑΡΕΝΙΑ

ΑΡΧΕΙΑ ΕΠΟΧΗΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
(Ανάτυπο)

ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

ΑΡΧΕΙΑ ΕΠΟΧΗΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης ιδρύθηκε το 1920 από τον Νικόλαο Παπαδάκη. Σήμερα, Δημόσια περιφερειακή Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους, υπάγεται στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και στεγάζεται σε κρατικό νεοκλασικό, διατηρητέο κτήριο στα Χανιά. Στα περιεχόμενα της Υπηρεσίας περιλαμβάνονται περίπου 1.000.000 έγγραφα σε δημόσια, επαναστατικά, επίσημα και ιδιωτικά αρχεία, φωτογραφικό αρχείο με 7.000 περίπου παλαιές φωτογραφίες και καρτ-ποστάλ (που έχουν ταξινομηθεί θεματολογικά ή κατά συλλογές), πλήρες αρχείο Κρητικού Τύπου με όλες σχεδόν τις εφημερίδες, περιοδικά, έντυπα κλπ. από το 1831 έως σήμερα, εξειδικευμένη βιβλιοθήκη 12.000 τίτλων περίπου καθώς και μεγάλη μουσειακή συλλογή με πολύτιμα ιστορικά και λαογραφικά κειμήλια.

Σημαντική θέση στα περιεχόμενα του Αρχείου κατέχει το αρχειακό υλικό (υπηρεσιακό ή μη) που ανάγεται στην εποχή της Κρητικής Πολιτείας, αλλά και άλλα αρχεία, από επίσημους, επαναστατικούς φορείς, αρχηγούς και οπλαρχηγούς, σημαντικές προσωπικότητες, που κατέλειπαν συλλογές που καλύπτουν χρονικά χρονικές περιόδους και πριν και μετά την Κρητική Αυτονομία.

Το κύριο και από τα σπουδαιότερα από τα αρχεία της εποχής αυτής που φυλάσσονται στην Υπηρεσία είναι και το αρχείο της Κρητικής Πολιτείας (1898 - 1913) που άρχισε να παραλαμβάνεται από την ίδρυση του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης, από το 1920 δηλαδή και εξής, από τον ιδρυτή και πρώτο διευθυντή του Αρχείου Νικόλαο Παπαδάκη.

Κατ' αρχήν θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι δεν θα δοθούν στο κείμενο αυτό ειδικές αρχειονομικές ενδείξεις και ταξινομικά στοιχεία, αφού άλλωστε στο αρχείο της Κρητικής Πολιτείας διατηρήθηκε η ταξινόμηση που είχε ήδη το υλικό, όταν αυτό παραλήφθηκε από την Υπηρεσία, ή λίγο μετά την παραλαβή του. Απλώς δίδεται η ευκαιρία να αναφερθεί, αφ' ενός, η ύπαρξη αυτού του συγκεκριμένου, σπουδαιότατου - όπως αναφέρθηκε - αρχείου

και αφ' ετέρου να παρουσιασθεί πολύ σύντομα πώς ήταν οργανωμένη και διαρθρωμένη η Αυτόνομη Κρητική Πολιτεία - μικρογραφία Ευρωπαϊκού και τέλεια διοικούμενου κράτους, καθώς και το πώς ήταν κατανεμημένες οι αρμοδιότητες στις διάφορες Διευθύνσεις, στοιχεία που απορρέουν άλ-

Κρητική Αυτονομία 1898-1913

λωστε και από τον τρόπο ταξινόμησης του ειδικού αυτού αρχείου.

Είναι γνωστό ότι το Αυτόνομο Κρητικό Κράτος διήρκεσε από το τέλος της Τουρκικής κατοχής το 1898 μέχρι και το 1913, έτος που η Κρήτη ενώθηκε και τυπικά με την Μητέρα Ελλάδα. Η Κρητική Πολιτεία είναι περίοδος άνθισης και ανασυγκρότησης μετά την πολύχρονη Τουρκική Κατοχή. Στα πρώτα χρόνια οι Προστάτιδες Μεγάλες Δυνάμεις διατηρούν τους τέσσερις τομείς που είχαν δημιουργήσει - Αγγλικό, Γαλλικό, Ρωσικό και Ιταλικό - και τα στρατεύματά τους σταθμεύουν στο Νησί. Πρωτεύουσα του Κρητικού Κράτους είναι τα Χανιά πολυεθνικός τομέας με 21.000 περίπου Κρήτες και Μουσουλμάνους κατοίκους, μεγάλο διοικητικό, πνευματικό, εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο. Το λιμάνι των Χανίων είναι σπουδαίο διαμετακομιστικό - και όχι μόνο - σημείο της Μεσογείου.

Ανώτατος Άρχων του Κρητικού Κράτους είναι ο Ύπατος Αρμοστής. Η περίοδος της Κρητικής Πολιτείας αρχίζει με την έλευση του πρώτου Ύπατου Αρμοστή, Πρίγκηπος Γεωργίου, γιου του Βασιλιά Γεωργίου του Α' της Ελλάδας, στις 9 Δεκεμβρίου του 1898. Ο Μανούσος Κούνδουρος σημειώνει

στο Ημερολόγιό του:

Το εθνικόν γεγονός συνεπληρώθη. Ο Πρίγκηψ Γεώργιος της Ελλάδος κατήλθε σήμερον ενταύθα με τον τίτλον του Υπάτου Αρμοστού των Δυνάμεων, αλλά κατ' ουσίαν ως αντιβασιλεύς. Οι ναύαρχοι των τεσσάρων Δυνάμεων Ποττιέ, Νόελ, Μπετόλλο και Σκριδλωφ, τον υπεδέχθησαν εν Σούδα. Στρατός δε διεθνής παρατεταγμένος και πλήθος Κρητών εχαιρέτιζε μετ' ενθουσιασμού την είσοδον από Σούδας μέχρι Χανίων, ένθα εψάλη δοξολογία εν των ναώ των Εισοδίων επί τη αισία αφίξει και τη απελευθερώσει της νήσου. Ο Πρόεδρος του συμβουλίου των ναυάρχων Ποττιέ, Γάλλος ναύαρχος, τω παρέδωκεν επισήμως εντός του Διοικητηρίου των Χανίων και ενώπιον των λοιπών ναυάρχων την υπερτάτην διοίκησιν της νήσου. Κρητική δε σημαία υψωθείσα την στιγμήν ταύτην εχαιρετίσθη δια κανονιοβολισμών, υπό των έξωθι του λιμένος ηγκυροβολημένων ευρωπαϊκών πολεμικών πλοίων.

“Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας”
Το πρώτο φύλλο

Η Επιτροπή για την παρασκευή σχεδίου πολιτεύματος

Η πρώτη συνέλευση των Κρητών πληρεξουσίων

σεως από εκατόν τριάντα οκτώ χριστιανούς και πενήντα μουσουλμάνους πληρεξουσίους.

Ως ημέρα εκλογών ορίζεται η 24η Ιανουαρίου 1899. Η Βουλή στεγάζεται σε κτίσμα στο κέντρο του Δημοτικού Κήπου των Χανίων και το Προεδρείο της Συνέλευσης των Κρητών αποτελείται από ένα πρόεδρο, τρεις αντιπρο-

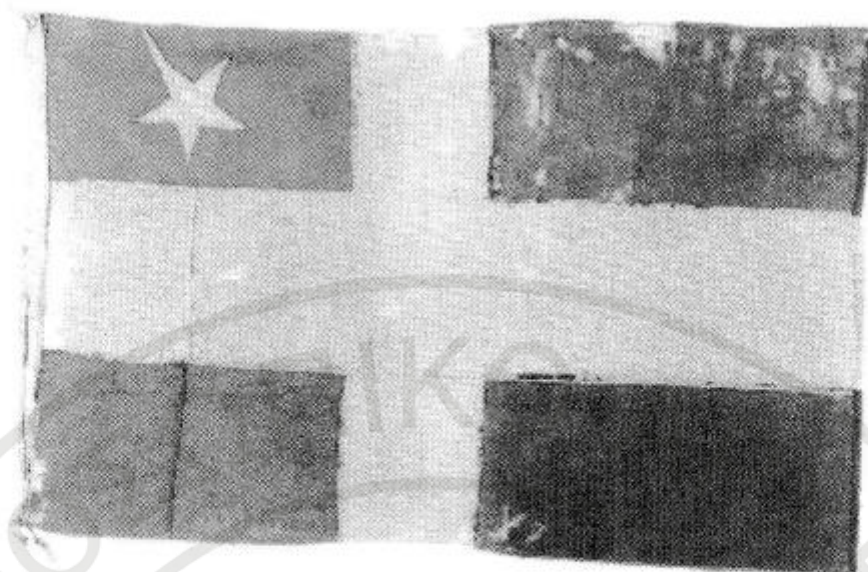

Κρητική Χωροφυλακή

Αρχίζει να εκδίδεται η Επίσημος Εφημερίς της Κρητικής Πολιτείας, στο πρώτο φύλλο της οποίας - στις 26 Δεκεμβρίου 1898 - δημοσιεύεται και η προκήρυξη του Ηγεμόνα για την ανάληψη των καθηκόντων του. Αμέσως συγκροτείται Επιτροπή για την παρασκευή σχεδίου πολιτεύματος και εκδίδεται Διάταγμα για την συγκρότηση της Κρητικής Συνελεύ-

έδρους και τρεις γραμματείς. Στο φύλλο 24 της 16ης Απριλίου 1899 της Επίσημης Εφημερίδας δημοσιεύεται το Σύνταγμα της Κρητικής Πολιτείας. Δημιουργείται σώμα Κρητικής Χωροφυλακής και Πολιτοφυλακής.

Στα γαλάζια $\frac{3}{4}$ της σημαίας της Αυτονομίας συμβολίζεται ο ελληνικός πληθυσμός και στο κόκκινο $\frac{1}{4}$ η τουρκική μειονότητα. Συγκεκριμένα για τη σημαία, στο Ημερολόγιο του Μανούσου Κούνδουρου σημειώνεται: Ο τύπος της είναι: χωρίζεται δια λευκού σταυρού, ως η ελληνική σημαία, εις τέσσαρα μέρη, εξ ων τα τρία κυανά, το δε άνω, το προς τον κοντόν, είναι ερυθρόν, εις το μέσον του οποίου υπάρχει αστήρ

Η Σημαία της Κρητικής Πολιτείας

λευκός. Τούτου μία εκ των ακτίνων, η προς τα κάτω, είναι μακροτέρα». Ενώ επίσης στα Πρακτικά της Προς Παρασκευήν Σχεδίου Πολιτεύματος Δεκαεξαμελούς Επιτροπής - 1899 αναφέρεται επί λέξει:

Πρακτικόν 2/1-1-1899

Ιδιαιτέρας συνεδριάσεως της προς Σύνταξιν Σχεδίου Πολιτεύματος Επιτροπής

.....
Άρθρον τρίτον

Η σημαία της Κρητικής Πολιτείας είναι κυανή διαιρουμένη διά λευκού σταυρού εις 4 ίσα ορθογώνια, εξ ων το ανώτερον παρά τον ιστόν ερυθρόν φέρον εν τω μέσω αστέρα με 5 ακτίνας.

Πρακτικόν 3/2-1-1899

Ιδιαιτέρας συνεδριάσεως της προς Σύνταξιν Σχεδίου Πολιτεύματος Επιτροπής

.....
Αναγινώσκεται είτα το άρθρον 3ον έχον ούτως:

Άρθρον 3. Η σημαία της Κρητικής πολιτείας είναι κυανή διαιρουμένη διά λευκού σταυρού εις 4 ίσα ορθογώνια, εξ ων το ανώτερον παρά τον ιστόν ερυθρόν φέρον εν τω μέσω αστέρα λευκόν με πέντε ακτίνας.

Τινές προτείνουν να συγχωνευθή τούτο εις το α' άρθρον.

Ο κ. Πολογεώργης προτείνει να προστεθή ότι η μία των 5 ακτίνων θα

Οι πέντε Σύμβουλοι της Κρητικής Πολιτείας

είναι διπλασία των άλλων, ο δε κ. Βενιζέλος ότι συμβολίζει τον αστέρα της Βηθλεέμ κατά την απόφασιν των πρεσβευτών.

Ας σημειωθεί ότι στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης φυλάσσεται η γνήσια σημαία της Κρητικής Πολιτείας, με τα στοιχεία που περιγράφονται στα ανωτέρω αποσπάσματα.

Συγκροτείται το Συμβούλιο του Ηγεμόνα και συνιστώνται 5 Ανώτερες Διευθύνσεις, που αντιστοιχούν σε σημερινά Υπουργεία. Η Ανωτέρα Διεύθυνσις Οικονομικών με Σύμβουλο - υπουργό τον Κωνσταντίνο Φούμη, της Συγκοινωνίας και Δημοσίας Ασφαλείας με Σύμβουλο - υπουργό τον Χουσεΐν Γενιτσαράκη, των Εσωτερικών με Σύμβουλο - υπουργό τον Μανούσο Κούνδουρο, της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως και Θρησκευμάτων με Σύμβουλο - υπουργό τον Νικόλαο Γιαμαλάκη και της Δικαιοσύνης με Σύμβουλο - υπουργό τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Πριν αναφερθούν οι αρμοδιότητες της κάθε Διευθύνσεως θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα υπηρεσιακά αρχεία των Διευθύνσεων που σώζονται στην Υπηρεσία έχουν αποδελτιωθεί χωριστά το κάθε ένα. Το αρχείο επίσης του Ηγεμονικού Συμβουλίου είναι κεχωρισμένο. Σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν αποδελτιωθεί έγγραφα των Διευθύνσεων θεματολογικά, κυρίως της Ανωτέρας Διευθύνσεως Οικονομικών, η οποία είχε και μεγαλύτερο τομέα αρμοδιοτήτων, όπως θα δούμε παρακάτω. Τα έγγραφα είναι κυρίως λυτά, σε αρχειακούς φακέλους, κατά το πλείστον χειρόγραφα και άλλοτε γραμμένα σε γραφομηχανή. Υπάρχει συσχετισμός εγγράφων κυρίως στην υπηρεσιακή αλληλογραφία - αν και όχι πάντα. Σώζονται σχέδια εξερχομένων εγγράφων με τις διορθώσεις και διαγραφές, πρωτότυπα έγγραφα εισερχομένων και επίσημες αποφάσεις. Τα περισσότερα από τα εξερχόμενα είναι γραμμένα ιδιοχείρως από τους Συμβούλους - υπογεγραμμένα ή μη - χωρίς να αποκλείεται και η γραφή εγγράφων από γραμματείς.

Έτσι λοιπόν στο αρχείο της Κρητικής Πολιτείας, το οποίο καταλαμβάνει δύο αίθουσες του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης, περιλαμβάνονται φάκελοι και κατάστιχα του αρχείου του Ηγεμονικού Συμβουλίου, αρχεία των Βουλών και Συνελεύσεων της Κρητικής Πολιτείας, πρακτικά και αλληλογραφία (1899 - 1912), νόμοι και διατάγματα της Κρητικής Πολιτείας, πρωτόκολλα, ευρετήρια και πλείστοι φάκελοι με διάφορο αρχειακό υλικό των Ανωτέρων Διευθύνσεων.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τα αρχεία της Κρητικής Πολιτείας, με τον τρόπο ταξινόμησης των εγγράφων και σε αντιστοιχία και με τον Κανονισμό του Ηγεμονικού Συμβουλίου, αρμοδιότητες των Ανωτέρων Διευθύνσεων ήταν οι εξής:

1) Της Ανωτέρας Διευθύνσεως των Οικονομικών:

- η απογραφή, διατήρηση, προστασία και διοίκηση της περιουσίας του Κράτους,
- η αντιπροσώπευση των συμφερόντων του Δημοσίου στα Δικαστήρια,
- η μέριμνα για την συντήρηση, αύξηση και εκμετάλλευση των δασών,
- η Κυβερνητική διεύθυνση ή εκχώρηση των μονοπωλίων (όσων ήταν ορισμένα - προς όφελος του δημοσίου ταμείου),
- η διάθεση και επίβλεψη της εκμετάλλευσης μεταλλείων, ορυχείων και λατομείων,
- η θήρα και η αλιεία,
- η επωφελής χρησιμοποίηση και εκμετάλλευση των υδάτων και λοιπών νοσημάτων που ανήκαν στο κράτος,
- η φροντίδα για την κοπή νομίσματος,

Τα Κρητικά νομίσματα

- η επιβολή και διανομή αμέσων και εμμέσων φόρων και παντός είδους τελών, η είσπραξη όλων των εισοδημάτων του Κράτους,
- η συνομολόγηση δανείων του Κράτους,
- η διοίκηση του δημοσίου κρατικού τυπογραφείου,
- η προπαρασκευή του προϋπολογισμού, η επίβλεψη και ακριβή τήρησή του, τα του δημοσίου λογιστικού του Κράτους και του απολογισμού,
- η κατασκευή των δημοσίων έργων και η επιτήρηση της εκτελέσεώς τους, και τέλος,
- η ενίσχυση, προστασία και προαγωγή του εμπορίου, της βιομηχανίας, της γεωργίας και της κτηνοτροφίας.

Στο Αρχείο της Ανωτέρας Διευθύνσεως Οικονομικών περιλαμβάνονται φάκελοι εγγράφων, διαταγμάτων, μητρώα, κατάστιχα και βιβλία (πρωτόκολλα, ευρετήρια κλπ.), αρχειακό υλικό του Κεντρικού Λογιστηρίου κ.ά.¹

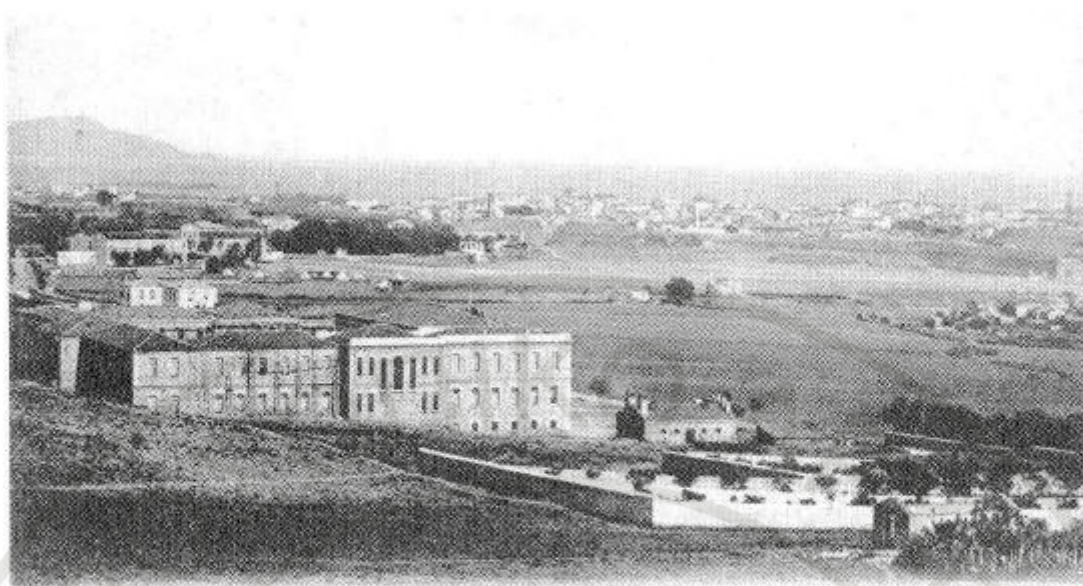
2) Της Ανωτέρας Διευθύνσεως Συγκοινωνίας και Δημοσίας Ασφαλείας:

- οικονομικά θέματα και θέματα προσωπικού της Χωροφυλακής, η προμήθεια ενδυμασιών και οπλισμού της Χωροφυλακής, και η διοργάνωση και διεύθυνση της Πολιτοφυλακής,
- η σύνταξη των στρατολογικών καταλόγων, τα θέματα στρατολογίας, η στρατιωτική ποινική νομοθεσία, η διοργάνωση και επίβλεψη των στρατιωτικών δικαστηρίων και των υγειονομικών καταστημάτων που ήταν στην υπηρεσία του στρατού,
- η σύσταση, διεύθυνση και επίβλεψη των ταχυδρομείων και τηλεγραφείων καθώς και της Υγειονομικής Υπηρεσίας.

Στο Αρχείο της Ανωτέρας Διευθύνσεως Δημοσίας Ασφαλείας περιλαμβάνονται πρωτόκολλα, ευρετήρια, μητρώα Χωροφυλακής, εμπιστευτικά έγγραφα². Σημειώνεται ότι παρά το γεγονός ότι η Ανωτέρα Διεύθυνση Δημοσίας Ασφαλείας ήταν ξεχωριστή Διεύθυνση, το αρχείο της παραδό-

¹ Ηγεμονικά διατάγματα, Μητρώα, Βιβλία Εσόδων - Εξόδων, Χρηματικά εντάλματα, πρόσθετος φόρος 3%, Κεντρικό Λογιστήριο και Λογιστήριο Ρεθύμνης, φάκελοι διαφόρων περιεχομένου, Πρωτόκολλα Αλληλογραφίας, Ευρετήρια, Ημερολόγια, Καθολικά, Βιβλία Αποφάσεων, Διεκπεραιώσεως, κ.α., Αρχείο Κεντρικού Ταμείου και Ταμείων Ηρακλείου, Ρεθύμνης και Λασιθίου, Εξωφλημένα χρηματικά εντάλματα, Αρχείο Επιτροπής Παλαιών Χρεών, Αιτήσεις δικαιουμένων αποζημίωση, Αποφάσεις και Εφέσεις επί αποφάσεων της Επιτροπής.

² Πρωτόκολλα Αλληλογραφίας, Ευρετήριο, Μητρώα Προσωπικού Χωροφυλακής, Πρωτόκολλα Αλληλογραφίας, βιβλία Μηνιαίων Ισοζυγίων, Αντιγραφής, Δηλωτικών Εισαγωγής, βιβλία Τελωνείων Χερσονήσου και Παλαιόχωρας, Χρηματικά εντάλματα, Πρωτόκολλα Αλληλογραφίας.

Vue interieure de la Canée.

Το Διοικητήριο με τα Υπουργεία

θηκε στην Υπηρεσία ως τμήμα του αρχείου της Διευθύνσεως Εσωτερικών.

β) Της Ανωτέρας Διευθύνσεως των Εσωτερικών:

- η διοικητική διαίρεση του Κράτους και η ανώτερη διεύθυνση και επίβλεψη των διαφόρων διοικητικών υποδιαιρέσεων,
- η Χωροφυλακή (ως προς την τήρηση της τάξεως και τη μετακίνησή της),
- η Αγροτική Αστυνομία, η Διοικητική και Υγειονομική Αστυνομία και η ναυτιλία,
- η διοίκηση και διαχείριση της περιουσίας των κοινοτήτων, η ρυμοτομία πόλεων και χωριών, οι οικοδομές, η κατασκευή και συντήρηση δημοσίων έργων,
- η εποπτεία των κοινωφελών και φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και ανωνύμων εταιρειών,
- η απογραφή του πληθυσμού, η αποδοχή αιτήσεων πολιτογραφήσεως από αλλοδαπούς, η σύνταξη εκλογικών καταλόγων και η διενέργεια εκλογών.

Στο Αρχείο της Ανωτέρας Διευθύνσεως Εσωτερικών περιλαμβάνονται πολλοί φάκελοι εγγράφων, διατάγματα, πρωτόκολλα αλληλογραφίας, ευρετήρια, μητρώα, ημερολόγια, καθολικά, κατάστιχα κλπ. και αρχεία Νομαρχιών και επαρχείων Κρήτης.³

³ Αλληλογραφία, Εγκύκλιοι, Νόμοι, Διατάγματα, Πρωτόκολλα Αλληλογραφίας, Ευρετήρια, Μητρώα Υπαλλήλων, Δημάρχων, κ.α., Αλληλογραφία, Αρχείο Νομαρχίας Λασιθίου κατά τη Γαλλική Κατοχή, Αλληλογραφία Επαρχείου Ιεραπέτρου.

Διδασκαλικό Συνέδριο Κρήτης

4) Της Ανωτέρας Διευθύνσεως Δημοσίας Εκπαιδεύσεως και Θρησκευμάτων:

- η σύσταση, διοργάνωση και διεύθυνση των δημοσίων σχολείων και εν γένει εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, η επίβλεψη όλων των δημοσίων και ιδιωτικών σχολείων καιθώς και η ενθάρρυνση και υποστήριξη των έξυπνων και αριστούχων μαθητών με υποτροφίες,
- η σύσταση δημοσίων βιβλιοθηκών και η ενθάρρυνση και ενίσχυση των επιστημών και καλών τεχνών,
- η φροντίδα για την ανακάλυψη και διατήρηση των αρχαιολογικών θησαυρών και η ίδρυση αρχαιολογικών μουσείων,
- η επίβλεψη στη διοίκηση και διαχείριση της περιουσίας της δημοσίας εκπαιδεύσεως καθώς και των μοναστηριακών περιουσιών, των ενοριακών ναών και των περιουσιών των Εφκαφίων,
- η μέριμνα για τη μόρφωση των κληρικών, η εξασφάλιση αξιοπρεπούς συντηρήσεως τους και οι σχέσεις της πολιτικής αρχής προς τις θρησκευτικές κοινότητες και η διαφύλαξη των νομίμων ορίων μεταξύ της πολιτικής αρχής και των θρησκευτικών αρχών.

Στο αρχείο της Ανωτέρας Διευθύνσεως Δημοσίας Εκπαιδεύσεως περιλαμβάνονται φάκελοι εγγράφων, το αρχείο της Α' Επιθεωρήσεως Εκπαι-

δεύσεως Χανίων (1906 - 1982), καθώς και το αρχείο του Γενικού Επιθεωρητού Κρήτης με έγγραφα, πιστοποιητικά σπουδών, τρέχουσα αλληλογραφία κλ.π.⁴

Στο επίσημο αρχείο της Ανωτέρας Δημοσίας Παιδείας μπορεί να καταχωρηθεί ακόμη και το αρχειακό υλικό της εποχής από διάφορες σχολικές μονάδες (Α΄ Γυμνάσιο Χανίων, Δημοτικά Σχολεία κλ.π.) που περιλαμβάνει μαθητολόγια, μητρώα μαθητών, γενικούς και ειδικούς ελέγχους, πράξεις κλ.π.⁵

5) Της Ανωτέρας Διευθύνσεως Δικαιοσύνης:

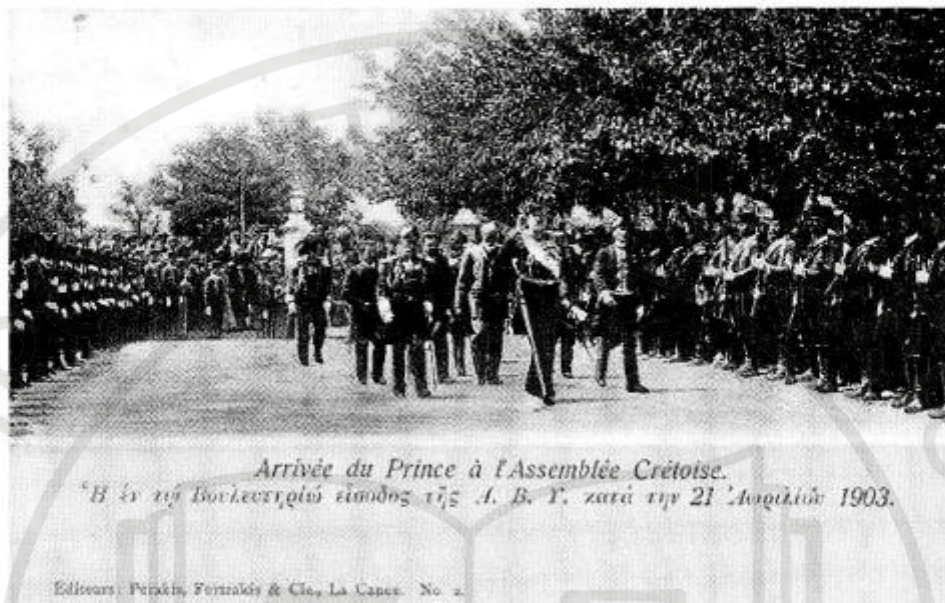
- η οργάνωση των δικαστηρίων, ο καταρτισμός του προσωπικού τους και η επίβλεψη όλων των δικαστικών υπαλλήλων και υπηρετών,
- η δια των οργάνων της Εισαγγελίας δημόσια καταδίωξη των αξιοποιώνων πράξεων,
- η διοίκηση των φυλακών και η εκτέλεση των ποινών, προτάσεις απονομής χάριτος και αμνηστίας, καθώς και η έκδοση εγκλημάτων,
- η οργάνωση και επίβλεψη των Συμβολαιογραφείων, Υποθηκοφυλακείων, και των ληξιαρχικών πράξεων και έγκριση των αιτήσεων για μεταβολή ή προσθήκη ονομάτων,
- η έκδοση της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως, η διατήρηση των πρωτοτύπων νόμων και η χρήση και φύλαξη της Μεγάλης Σφραγίδας της Πολιτείας,
- η ανταλλαγή εγγράφων με τους αντιπροσώπους των Μεγάλων Δυνάμεων στην Κρήτη σχετικά με τις υποθέσεις των ξένων υπηκόων, η επικύρωση εγγράφων που προορίζονταν για το εξωτερικό, η συνομολόγηση και εκτέλεση συμβάσεων με ξένα κράτη, ύστερα όμως από προηγούμενη έγκριση της ολομέλειας του Ηγεμονικού Συμβουλίου,
- τα της απονομής παρασήμων και μεταλλίων και η χορήγηση αδείας του Συμβουλίου στους ημεδαπούς για να δεχθούν ξένα παράσημα, μετάλλια ή

⁴ Έγγραφα διάφορα - Αλληλογραφία, Εκθέσεις Διδακτηρίων, Ελληνοδιδασκαλεία, Αιτήσεις διδασκόντων, Δελτία Μητρώου εκπαιδευτικών λειτουργών, Γραπτά εξετάσεων διαφόρων νομών. Προγράμματα, Διδακτήρια, Δελτίο εξετάσεων, Πιστοποιητικά, Τίτλοι σπουδών, Πρακτικά ορκωμοσίας εκπαιδευτικών Χανίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου, Λασιθίου, Σφακίων.

⁵ Αρχείο Ιου Γυμνασίου Χανίων, 1885 - 1950: Αλληλογραφία, Πιστοποιητικά, Επιθεωρήσεις Ελληνικών Σχολείων, Πρακτικά Συλλόγου Καθηγητών, Πιστοποιητικά Σπουδών, Ειδικοί και Γενικοί Έλεγχοι μαθητών, Πρωτόκολλα, Διδακτρα, Ύλη, Μαθητολόγια, κ.α.

- Και ενδεικτικά: - Αρχείο 2ου Δημοτ. Σχολείου Μουρνιών, Δημοτ. Σχολείου Τοικαλαριών, 2ου Δημοτ. Σχολείου Χανίων, Δημοτ. Σχολείου Γαλατά, Δημοτ. Σχολείου Σούδας, κ.α.

συντάξεις ή για να προσληφθούν σε ξένη στρατιωτική ή πολιτική υπηρεσία. Στο αρχείο της Ανωτέρας Διευθύνσεως Δικαιοσύνης περιλαμβάνονται πολλοί φάκελοι αλληλογραφίας, πρωτόκολλα, ευρετήρια, μητρώα, βιβλία πρά-

Ο Αρμοστής Πρίγκιπας Γεώργιος προσέρχεται στην Κρητική Βουλή

ξεων, διαταγών, διαταγμάτων και αρχεία του Ειδικού Λογιστηρίου της Διευθύνσεως.⁶

Εκτός από τα θέματα αποκλειστικής αρμοδιότητας των Ανωτέρων Διευθύνσεων υπήρχαν και θέματα που υπάγονταν στην ολομέλεια του Ηγεμονικού Συμβουλίου κι αυτά ήταν:

- Όλα τα θέματα στα οποία ήταν αρμόδιο σύμφωνα με το Σύνταγμα,
- η απόφαση για την εκτέλεση των δημοσίων έργων,

⁶ Αλληλογραφία, Πρωτόκολλα, Ευρετήρια, Μητρώα Υπαλλήλων, Εκθέσεις επιθεωρήσεως λειτουργίας Υποθηκοφυλακείων, Συμβολαιογραφικές καταστάσεις, Καταστάσεις ανακριτικών πράξεων δικαστικών γραφείων, Βιβλία πράξεων, Διαταγών, Διαταγμάτων, Αδειών απουσίας δικαστικών υπαλλήλων, Καθολικά - Καθημερινά, Πρωτόκολλα Κατασχέσεων μισθοδοσίας δημοσ. υπαλλήλων και Αγωγών κατά τον Δημοσίον, Νόμοι και Διατάγματα - Αρχείο Κεντρικού Σωφρονιστηρίου

- Πρωτόκολλα Αλληλογραφίας, Βιβλία ημερομισθίων εργατών υποδηματοποιίας, Βιβλία υλικών υποδηματοποιίας, Βιβλία εσωτερικής και εξωτερικής εργασίας

- Στο αρχειακό υλικό της περιόδου της Κρητικής Πολιτείας κατατάσσονται και δικαστικά αρχεία της Υπηρεσίας, που καλύπτουν την τελευταία εικοσαετία της τουρκοκρατίας, αλλά κυρίως τα χρόνια της Αυτονομίας. Τέτοια αρχεία είναι: Το διάφορο αρχειακό υλικό δικαστικής φύσεως, το Αρχείο του Εφετείου Κρήτης - Βουλευματα, Πρακτικά Αποφάσεις, το Αρχείο του Κακουργιοδικείου Χανίων - Πρακτικά, Αποφάσεις, το Αρχείο του Κακουργιοδικείου Ρεθύμνης - Πρακτικά, Αποφάσεις, το Αρχείο του Εφετείου Ηρακλείου - Βουλευματα, Πρακτικά, Αποφάσεις, το Αρχείο του Κακουργιοδικείου Ηρακλείου - Πρακτικά, Αποφάσεις και το Αρχείο του Διεθνούς Στρατοδικείου - Δικογραφίες, Αποφάσεις, Βουλευματα.

- Τα θέματα που υπάγονταν σε περισσότερες από μια Διευθύνσεις, και εφόσον οι Σύμβουλοι διαφωνούσαν μεταξύ τους, καθώς και αμφισβητήσεις για τις αρμοδιότητες των Ανωτέρων Διευθύνσεων,
- Η έγκριση του προϋπολογισμού και των λοιπών νομοσχεδίων της Κυβερνήσεως, η συναίνεση στην προτεινόμενη από το Συμβούλιο Οικονομικών εκποίηση περιουσίας του Δημοσίου, εφόσον αυτή, ήταν ωφέλιμη και δεν ελαττώνονταν οι δημόσιοι πόροι.
- Σύμφωνα πάλι με τα στοιχεία που προκύπτουν από την ταξινόμηση, φαίνεται ότι όλες οι αποφάσεις του Ηγεμονικού Συμβουλίου λαμβάνονταν με απόλυτη πλειοψηφία εκτός από τις περιπτώσεις που το Σύνταγμα απαιτούσε ομόφωνη γνώμη όλων των Συμβούλων. Έτσι, οι Σύμβουλοι ήταν τα μόνα και άμεσα όργανα του Ηγεμόνα για την εκτέλεση όλων των Κυβερνητικών πράξεων. Εξασφάλιζαν, μέσα πάντοτε στον κύκλο των αρμοδιοτήτων τους ο κάθε ένας, την εκτέλεση και τήρηση των νόμων και των διαταγμάτων, πρότειναν σύμφωνα με τους νόμους τους διορισμούς υπαλλήλων των τομέων τους, ασκούσαν πειθαρχική εξουσία και εξέδιδαν διαταγές και οδηγίες για την λειτουργία των Υπηρεσιών, ενώ υπήρχε πλήρης δικαστική ανεξαρτησία για τις αποφάσεις στις διάφορες δίκες – πολιτικές, ποινικές, ή αμφισβητούμενες διοικητικές, εξέδιδαν αποφάσεις για να λύσουν περίπλοκες υποθέσεις και για να δεχθούν ή να απορρίψουν αιτήσεις ιδιωτών και συνομολογούσαν αγοραπωλησίες που αφορούσαν στον κλάδο τους. Φρόντιζαν για την ίδρυση, συντήρηση, επισκευή, ή και ενοικίαση αναγκαίων δημοσίων έργων της δικαιοδοσίας τους

Εφημερίδες Χανίων και "Σπινθήρ" - λογοτεχνικό περιοδικό (1902)
με εκδότη την Αρτεμισία Λανδράκη - Ντόκου

και εντέλλονταν την πληρωμή των δαπανών που αφορούσαν στη λειτουργία των υπηρεσιών των κλάδων τους, μέσα, βέβαια, πάντα στα όρια του προϋπολογισμού και σύμφωνα με το νόμο περί δημοσίου λογιστικού.

Στα επίσημα αρχεία της Κρητικής Πολιτείας περιλαμβάνονται ακόμη τα διάφορα διατάγματα της Γενικής Διοικήσεως Κρήτης, καθώς επίσης και το αρχείο Κρητών Αγωνιστών, όπου, αλφαβητικά, κατά νομούς και χρονική ένδειξη έχουν αποδελτιωθεί σε μερίδες τα διάφορα δικαιολογητικά (καπετανοχάρτια, πιστοποιητικά κλπ.) που υπέβαλαν οι Κρήτες αγωνιστές των Επαναστάσεων στις αρμόδιες επιτροπές για την κατάταξη τους σε τάξεις και την παροχή συντάξεων, τα πρακτικά και οι αποφάσεις των επιτροπών κρίσεως των αγωνιστών, πίνακες και ευρετήρια κλπ.⁷ Αυτό το αρχείο Κρητών αγωνιστών καταλαμβάνει δύο μεταλλικές αρχειοθήκες και αποδίδει πολλά βιογραφικά στοιχεία για τους ίδιους τους αγωνιστές αλλά και πολύτιμα ιστορικά στοιχεία για τις επαναστάσεις στις διάφορες ταραγμένες περιόδους της Κρητικής Ιστορίας.

Σημαντικό επίσης θεωρείται το αρχείο του Μεταφραστικού Γραφείου (Χανίων και Ρεθύμνης) που καλύπτει την περίοδο 1899 - 1924 και περιλαμβάνει μεταφράσεις, απόγραφα, υποθήκες, μεταγραφές, συμβολαιογραφικά έγγραφα, πρωτόκολλα αλληλογραφίας κλπ.

Παράλληλα με το αρχειακό υλικό της Κρητικής Πολιτείας, στην Υπηρεσία διατηρείται και έντυπο υλικό είτε σε επίσημες εκδόσεις (όπως είναι η πλήρης σειρά της Επίσημης Εφημερίδας της Κρητικής Πολιτείας), είτε σε προκηρύξεις, διακηρύξεις, ανακοινώσεις κλπ.

Θα πρέπει ακόμη να γίνει αναφορά και στο μη επίσημο ή υπηρεσιακό αρχειακό υλικό της ίδιας χρονικής περιόδου, και συγκεκριμένα αφ' ενός μεν στο πλουσιότατο έντυπο υλικό (σώζονται σε πλήρεις σειρές τα σώματα όλων των Κρητικών εφημερίδων και περιοδικών και άλλα διάφορα έντυπα),⁸ αφ' ετέρου δε στο ογκώδες και πλήρες αρχείο του Κινήματος του Θερίσου το 1905⁹ αλλά και στο άλλο αρχειακό, εξ ίσου μεγάλης σημασίας, υλικό ιδιωτικών συλλογών (αρχεία προσωπικά αρχηγών, οπλαρχηγών, ιδιωτών, εξε-

⁷ Αρχείο Κρητών Αγωνιστών: Αιτήσεις Αγωνιστών, χηρών και ορφανών για κατάταξη σε τάξεις Αγωνιστών και χορήγηση επιδόματος, Πρακτικά και Αποφάσεις Επιτροπών των νομών της Κρήτης, Ευρετήρια πρωτοκόλλου αιτήσεων, Αλληλογραφία Επιτροπών, Μητρώα και Ευρετήρια Αγωνιστών, τραυματιών, χηρών και ορφανών, κ.α.

⁸ Αρχείο Κρητικού Τύπου, 1831 έως σήμερα. Πλήρη σώματα εφημερίδων, περιοδικών, φυλλάδια, μονόφυλλα, κ.α.

⁹ Αρχείο Θερίσου, 1905 - 1906 - Αλληλογραφία, έγγραφα, ψηφίσματα, έντυπα, κλπ.

χόντων προσώπων, κλπ.) που - όπως προαναφέρθηκε - ανάγονται στα χρόνια πριν την Αυτονομία και, σε κάποιες περιπτώσεις, και έως μετά την Ένωση. Αυτά είναι:

- Το αρχείο Χατζη Μιχάλη Γιάνναρη (1866 - 1904) που περιλαμβάνει έγγραφα, απομνημονεύματα, βιογραφικά, στίχους, κατάστιχα, σημειώσεις, κλπ.
- Το αρχείο Παρθενίου Κελαϊδή (1866 - 1904) - Αλληλογραφία
- Το αρχείο Αντωνίου Γιάνναρη (1872 - 1909), αποτελούμενο από επιστολές, τίτλους σπουδών, αλληλογραφία, πίνακες, πραγματείες, μελέτες, διατριβές και χειρόγραφα διάφορα.
- Το αρχείο Ιωάννου Ζυμβρακάκη (1866 - 1905), με έγγραφα, επαναστατική αλληλογραφία και ιδιωτικά έγγραφα.
- Το αρχείο Αριστείδου Κριάρη (1858 - 1915) που περιλαμβάνει έγγραφα διάφορων αγωνιστών κι ιδιωτών, έντυπα, επιστολές Βενιζέλου, άλλα έγγραφα σχετικά με τον Αρχηγό Κων/νο Κριάρη, πρακτικό 1897, κ. α.
- Το αρχείο Βασ. Γεωργιάδου (1869 - 1904) - Ιστορικά απομνημονεύματα.
- Το αρχείο Νικ. Παπαδάκη - Απτεραίου (1894 - 1912) - έγγραφα και έντυπα.
- Το αρχείο του Μίνωος Ησυχάκη (1876 - 1915) με έγγραφα διάφορα
- Το αρχείο του Περικλέους Ακάτου (1861 - 1913), με έγγραφα, βιβλία και έντυπα.
- Η Συλλογή «Διάφορα Ιστορικά» (1898 - 1912) όπου έχουν καταχωρηθεί έγγραφα, ημερολόγια, σημειώσεις, έντυπα, καπετανοχάρτια κ.α. σε δέσμες ανάλογα με την προέλευση και τον φορέα παραγωγής τους
- Το αρχείο Νικ. Παπαδάκη (1896 - 1919) με έγγραφα διάφορα- Το αρχείο Παπα-Στε-

Το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης - Χανιά

φάνου Προβατάκη (1905 – 1910) με έγγραφα διάφορα.

- Το αρχείο Παύλου Γύπαρη (1903 – 1945) με έγγραφα που αφορούν στο Μακεδονικό Αγώνα, τον πόλεμο 1912, την αυτόνομη Ήπειρο, Μάχη Σκρα, το Γαλλικό Μέτωπο, τον Ελευθ. Βενιζέλο, την Ελληνοτουρκική φιλία, Ρωσία, τα Νοεμβριανά 1916, Γουδί, Σμύρνη, Σοφοκλή Βενιζέλο, κλπ. Επίσης βιογραφίες, ποιήματα, άρθρα, τμήμα αρχείου της κυβερνήσεως Τσουδερού στην Κρήτη και την Ανταρτική Ταξιαρχία στην Κρήτη.

- Το αρχείο Γ. Π. Κρέμου (1821 – 1908) με επαναστατική αλληλογραφία και έγγραφα διάφορα

- Η συλλογή Χελιουδάκη (1891 – 1936)

- Η συλλογή Μονών Χανίων και Λασιθίου (υπό Νικ. Παπαδάκη)

- Η Συλλογή «Εκκλησία της Κρήτης» με έγγραφα και σημειώσεις του Ν. Β. Τωμαδάκη

- Η συλλογή Ιω. Καλογερή (1897 – 2010) με επιστολές, αποκόμματα εφημερίδων κλπ.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μέσω του Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας», ψηφιοποιήθηκαν στο παρελθόν περίπου 350.000 τεκμήρια από το σύνολο του υλικού του Αρχείου (συμπεριλαμβανομένων και ορισμένων από τα προαναφερθέντα αρχεία) και αναρτήθηκαν στο πρόγραμμα «Αρχειομνήμων» των Γενικών Αρχείων του Κράτους κι είναι προσβάσιμα πλέον και παγκοσμίως, ενώ το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, μαζί με την κεντρική Υπηρεσία των Γενικών Αρχείων του Κράτους και τα Αρχεία Νομού Κεφαλληνίας, εκπροσωπούν την Ελλάδα στον πανευρωπαϊκό διαδικτυακό κόμβο για τα Αρχεία APENET.

Δεν είναι βέβαια σκόπιμο σε μια τέτοια εργασία, να σχολιασθούν τα ιστορικά στοιχεία που προκύπτουν από τα αρχεία της εποχής της Κρητικής Πολιτείας, ούτε και να αναφερθούν οι παράμετροι και οι προεκτάσεις των πολιτικών ενεργειών και συμφερόντων της εποχής, που παρουσιάζονται στα έγγραφα, επίσημα ή ιδιωτικά. Μόνο πληροφοριακά και τελείως επιγραμματικά θα πρέπει να αναφερθεί η διαφωνία του Βενιζέλου με τον Πρίγκιπα Ύπατο Αρμοστή που είχε ως αποτέλεσμα την απόλυση του πρώτου από το αξίωμά του το 1901, καθώς επίσης και το Κίνημα του Θερίσου το 1905 (Το σχετικό αρχείο αναφέρθηκε ήδη), με πρωτεργάτες και πρωτοστάτες τους Ελ. Βενιζέλο, Κων/νο Φούμη και Κων/νο Μάνο.

Η περίοδος της Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας λήγει με το μεγάλο γεγο-

(Crète).
L'église de Thérisso
ou a été proclamé
l'annexion le
12 Mars 1905.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θερίσσου ἐν ἣ ἐκηρύχθη ἡ
Ἑνωσις τὴν 12 Μαρτίου 1905

νός της Ἑνώσης της Κρήτης με την Ελλάδα, που βρίσκει το Νησί όχι με Ὑπατο Ἀρμοστή αλλά με Γενικό Διοικητή Κρήτης. Η τελετή της Ἑνώσης έγινε την 1η Δεκεμβρίου 1913 στο φρούριο Φιρκά, στο λιμάνι των Χανίων, παρόντων του Βασιλιά Κωνσταντίνου και του τότε Πρωθυπουργού της Ελλάδας Ελευθερίου Βενιζέλου.

Τελειώνοντας, θα πρέπει να αναφερθεί ότι υπήρχαν, μέχρι πολύ πρόσφατα, ακόμη κάποιες ενότητες αρχειακού υλικού αναγόμενες στην περίοδο της Κρητικής Πολιτείας (π.χ. δικαστικά αρχεία), που δεν είχαν εισαχθεί στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης και διατηρούνταν - αν και είναι πολύ επιεικής αυτός ο όρος - σε διάφορες Υπηρεσίες. Ἦδη και αυτά τα αρχεία έχουν αρχίσει από παλαιότερα να παραχωρούνται στο ΙΑΚ - παράδειγμα η παραλαβή (ύστερα ασφαλώς από υπηρεσιακή αλληλογραφία, πειστικές προσωπικές παραστάσεις, διαμαρτυρίες των εφημερίδων και τοπικών τηλεοπτικών σταθμών και τελικά υπογραφή σχετικής πράξης παραχώρησης από τον Πρόεδρο Εφετών Κρήτης), στις αρχές του 1994, τεράστιου όγκου αρχειακού υλικού του Εφετείου Κρήτης. Η γράφουσα (τότε Προϊσταμένη του ΙΑΚ), ύστερα από συνεννόηση με τον Δήμο Χανίων, μετέφερε στο δεύτερο κτίριο του Αρ-

χείου, με αυτοκίνητο του Δήμου και με τη βοήθεια δύο εργατών του, 218 σάκους με αρχειακό υλικό, χρονολογούμενο από το 1882 έως και τα νεότερα χρόνια - αρχεία που βρίσκονταν σε ημιυπόγειο, υγρή και χωρίς φωτισμό αποθήκη του κτηρίου των Δικαστηρίων και της Νομαρχίας, μέσα σε λύματα και συνεχείς διαρροές υδρευτικών και αποχετευτικών αγωγών. Λίγο αργότερα και μετά τις σχετικές και πάλι ενέργειες, υπεγράφη επίσης από τον Πρόεδρο Πρωτοδικών Χανίων, πράξη παραχώρησης και άλλου ογκώδους αρχειακού υλικού του Πρωτοδικείου Χανίων (του προ της τριακονταετίας, που σαφώς καλύπτει και την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας), που βρισκόταν σε καλύτερη κάπως κατάσταση αλλά που χρειαζόταν όχι μόνο απολύμανσης αλλά και απεντόμωση, σε παραπλήσια αποθήκη του ίδιου μεγάρου και το οποίο μεταφέρθηκε με τις ίδιες διαδικασίες, στο βοηθητικό επίσης κτήριο της Υπηρεσίας.

Ας ελπίσουμε ότι θα δοθούν οι ευκαιρίες και θα επικρατήσουν πιο ευνοϊκές συνθήκες (καλή θέληση από τις Υπηρεσίες και φορείς που κατέχουν άλλες ενότητες αρχειακού υλικού της εποχής, επέκταση των κτηριακών εγκαταστάσεων της Υπηρεσίας, εξεύρεση κατάλληλου μεγαλύτερου χώρου, εξειδικευμένο προσωπικό, κλπ.) ώστε κάποια στιγμή να τεθούν αυτούσια και ολοκληρωμένα τα αρχεία της εποχής της Κρητικής Πολιτείας στη διάθεση των ερευνητών, προς όφελος της Ιστορίας της Κρήτης.

ΕΚ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΧΑΝΙΑ